

İNGİLİS DİLİNDƏ METAFOR VƏ SIMİLE (MÜQAYİSƏ): FUNKSIONAL FƏRQLƏR VƏ BƏNZƏRLİKLƏR

NƏSİRLİ ANARA AZƏR qızı

Naxçıvan Universiteti, dosent

anaracan@mail.ru

Açar sözlər: metafor, assosiativ bənzərlik, müqayisə, koqnitiv metafora, qeyri-real müqayisə, obrazlılığın gücləndirilməsi

Bir dildə mövcud olan metaforu və komparativ frazeoloji vahidlərin bir hissəsi olan müqayisəni (simile) anlamaq üçün onların təbiətini öyrənmək lazımdır. İstər ingilis, istərsə də Azərbaycan dilində metafora ilə müqayisənin fərqləndirilməsi zamanı çətinliklərin yaranması qaçınılmazdır. Dilin metafor qəbiristanlığı olduğu iddia edilmiş olsa da, polisemiyanın, yəni çoxmənalılığın təbiətini anlamaq üçün onlar hərtərəfli araşdırılmalıdır. Eyni şey koqnitiv metaforların milli xarakterinə də aid edilə bilər. Məlumdur ki, müqayisələr özünəməxsus milli xüsusiyyətlərə malikdir. Bu da, sözsüz ki, onların öyrənilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bəzən məhz bu fakta əsaslanaraq müqayisəni müəyyənləşdirmək və onu metafordan ayırmaq mümkün olur. Məsələn: “Time is money” məşhur ifadəsi Azərbaycan dilinə ingilis dilindən gəlmişdir və o, özündə ingilis xalqının milli xüsusiyyətini daşıyır. Müqayisə və metaforun fərqli xüsusiyyətlərindən biri də ondan ibarətdir ki, müqayisələr sifətlərə və keyfiyyətə malik olan digər sözlərə əsaslanır. Metafor isə əsasən isim və feillər üzərində qurulur.

İngilis dilində metafor və müqayisə (simile) kimi ifadələrin bənzər və fərqli xüsusiyyətlərinin geniş şəkildə tədqiq olunmasına baxmaraq, onlar haqqında vahid və konkret bir fikir hələ də yoxdur. Müqayisə, əsasən, fenomenlərin oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyən edən mənalı və formal bir kateqoriya kimi başa düşülür [1, s.85-100]. Qeyd etməyimiz yerinə düşər ki, Metafora (metaforiya) Yunan sözü olub, mənası “köçürmək, dəyişmək” deməkdir. Metafor bir neçə ümumi cəhəti paylaşan iki fərqli hadisəni müqayisə edir. Bu, bir növ konkret müqayisədir, lakin onun mövzu markeri və ya bənzərliklər kimi bəzi hissələri, mənasını konnotativ şəkildə çatdırmaq üçün silinir. Metaforun ilk tərifini Aristotel tərəfindən “bir sözün normal istifadəsindən yeni bir istifadəyə keçməsi” [9, s.89] kimi verilmişdir. Məsələn: “Customer is king” cümləsində, təsir, əhəmiyyət, güc və s. kimi bir çox krala məxsus xüsusiyyətləri müştəriyə aid edildiyini görə bilərik. Kondensasiya edilmiş “State ship” (dövlət gəmisi) metaforunda, gəminin kapitanı hökuməti təmsil edir, dəniz bir zaman axını, pis hava böhranını göstərir, küləyin olmaması isə iqtisadi durğunluq deməkdir. Ədəbi tərcümədə metafor əsasən söz və ya söz birləşməsinin öz ilkin mənasını yeni, daha geniş mənaya dəyişməsinə vasitəçilik edən məcazi ifadə hesab olunur. Bu vəziyyətdə Şou metaforu aşağıdakı şəkildə təyin etmişdir: “...tərkibindəki söz və ya söz birləşməsinə məcazi mənada insana, düşüncəyə və ya obyektə tətbiq edilən bir nitq fiqurudur [8].

Bundan başqa, metafora elə bir vasitədir ki, onun sayəsində müəllif idadə etmək istədiyi sözün mənasını rahatlıqla dəyişə və ya çevirə bilər. Nyumark metaforu bu cür təyin etdi: “...hər hansı bir obrazlı ifadə; fiziki sözün çatdırdığı hiss; abstrakt mənanın təcəssümü; bir sözün və ya birləşmənin ədəbi cəhətdən ifadə etmədiyi bir şeyə tətbiq olunmasıdır” [7]. Metaforlar “tək” (bir sözdən ibarət olan) və ya “genişləndirilmiş” (birləşmə, idiom, cümlə, atalar sözü, allegoriya, tam

obrazlı mətn) ola bilər [7, s.104]. Nyumark bildirir ki, metaforanın əsas məqsədi mahiyyəti, hadisəni və ya keyfiyyəti hərtərəfli və yığcam şəkildə, lakin eyni zamanda da mümkün qədər mürəkkəb, ədəbi dildən istifadə edərək təsvir etməkdir [6]. Metafora müqayisədən daha yaradıcı və daha bədiidir, çünki o dili daha güclü edir və oxucuları emosional düşüncələrə yönəldir.

Müxtəlif dilçilər metaforu müxtəlif cür təsnif edirlər. Aristotel sadə və ikili metaforları, axıcı və ya qəribə metaforlar, ən çox istifadə olunan və ya istifadə edilməyən metaforları fərqləndirir. Black etafurun aşağıdakı təsnifatını təklif edir: 1) yatan metafor, cümlə müxtəsər olduğundan mənası dəqiq anlaşılmayan metafor; 2) aktiv metafor, yeni yaranmış və təzə metafor; 3) güclü metafor – güclü təzyiqlə malik olan metafor; və 4) zəif metafor, aşağı ifadəlilik gücü zəif olan metaforaya deyilir [2]. İngilis dilində metaforaların bölündüyü kateqoriyaların çeşidliliyini nəzərə alaraq, Nyumark təsnifatının başqalarına nisbətən daha geniş olduğunu qeyd etmək olar.

Black metaforu iki əsas kateqoriyaya: ölü və diri metaforalar kateqoriyasına ayırmağı təklif etmişdir [2]. Nyumark da daha sonra bu bölgüyə əsaslanaraq metaforu: ölü, klişə, ehtiyat, yeni və orijinal olaraq beş növə bölməyi təklif etmişdir [7]. Onlardan ilk üçünü o diri metafor, digər ikisini isə ölü metafor hesab edir. Ölü metafor öz obrazlı və konnotativ mənasını itirərək adi sözlər kimi istifadə olunur və məna danışan və ya dinləyən tərəfindən müəyyən edilə bilmir.

Lakin metaforlarla bağlı çətinlik sadəcə bundan ibarət deyil. Metaforalarla similes (müqayisələrin) İngilis dilində çox bənzər olması həm onların müəyyən edilməsində çətinliyə, həm də çox vaxt qarışdırılmasına səbəbə olur. Bu səbəbdən də metaforlarla yanaşı, similes (müqayisələrin) də təsnifat bölgüsünə nəzər salaraq onların fərqi dəqiqləşdirməyə çalışaq. Simile (müqayisə) sözü latın dilində “silile” sözündən götürülüb, mənası “oxşarlıq, müqayisə” deməkdir və texniki olaraq bənzər cəhətləri olan iki obyektin müqayisəsini bildirir. Müasir dilçilərdən Gibbs müqayisənin (simile) tərifini bu cür formalaşdırıb: “Simile əsasən ilkin və məqsədyönlü mənalara və onları birləşdirən quruluşlara açıq-aydın istinad tələb edən nitq vahididir” [5, 40]. İngilis dilində bu müqayisə üçün “like, “as” kimi markerlər istifadə olunur. Məsələn: Mr. Smith is as changeable as a weathercock. He eats like a horse.

Bədi mətndlərdə ifadənin təsir və gözəlliyini çoxaltmaq üçün müqayisə metafor şəklində işlənir. Metafor gizli müqayisədirsə, o zaman müqayisə aydın bir müqayisədir və obyektə başadüşülən şəkildə izah edir. Poeziyada, nəsrə və hətta adi söhbət zamanı verilən ismarıcın gözəlliyini çatdırmaq üçün bu ilk və asan bir yoldur. Simile(müqayisə) metafordan daha az tədqiq olunub. “Metafora kimi simile (müqayisə) də müxtəlif sahələri özündə birləşdirən dünya haqqında bizim düşüncə və danışq tərzimizdə əsas rol oynayan semantik fiqur, psixoloji bir prosesdir” [3, s.68]. Bu hal özünü həm müsbət həm də mənfi formada göstərə bilər: müsbət forma müqayisə olunan varlıqlar arasında mövcud olan bənzərliyi təsdiq edir: 'sun is like an orange' (günəş portağala bənzəyir), mənfi forma isə bənzərliyi inkar edir 'the sun is not like an orange' (günəş portağala bənzəmir). Fromilheyqə görə, simile(müqayisələr) müxtəlif funksiyalar yerinə yetirir: birincisi, onlar qısa və effektiv ünsiyyət üçün xidmət edir: onlar çoxsaylı linqvistik vasitələrdən biri olaraq mövcud olan linqvistik resursları genişləndirir [4]. İkincisi, onlar düşünmək üçün bir idrak vasitələri funksiyasını yerinə yrtirmək dünya haqqında yeni alternativ üsulda düşünməyə imkan verir.

Digər tərəfdən, metafor və ya simile (müqayisə) sözlə ifadə olunan müqayisədir. Bunu daha da aydın şəkildə görə bilmək üçün iki nümunəni nəzərdən keçirək. Misalın biri müqayisə: “Mad as a wet cat”, digəri isə metaforadır “He’s a lion on the playing field”. Əgər bu ifadələr hərfi mənada hər hansı bir başqa dilə tərcümə olunarsa, onları yenə də anlamaq mümkün olacaq (o şərtlə ki, bu sözü dediyiniz şəxs təsəvvüründə islanmış pişik və ya qəzəbli şir haqqında anlayışa sahib olsun). Pişiklər islanmağı sevmir. İslanıda onlar aqressiv və təcavüzkar olurlar. Cümlədə «Harry was

mad as a wet cat» deyiləndə biz bunun nə demək olduğunu və bu vəziyyətin nəyə bənzədiyini dəqiq başa düşə bilirik. Və ya idman şərhçisi «Jamison is a lion on the playing field» dedikdə, biz başa düşürük ki, Ceymson təcrübəli, böyük (və qəddar) bir oyunçudur.

Metaforlar və müqayisələr bir təsvir ilə digərini müqayisə etdiklərindən, bu ifadələr, adətən, asanlıqla tərcümə olunur. She's like a flower – O, bir çiçəyə bənzəyir; He's as talented as can be (as possible) – O, ola biləcəyi qədər qabiliyyətlidir (mümkün olduğu qədər); He's like a hero! – O, bir qəhrəman kimidir!; It's hot as hell! - Cəhənnəm istisidir!

Smiles (müqayisələrə) aid də müxtəlif növlər və təsnifatları var. Bredin [4] bu miqyasın ən yaradıcı müqayisələrdən tutmuş, ən şablon müqayisələrə qədər genişlənmə biləcəyini qeyd edib. Bu genişlənmənin bir ucunda şərti və sabit müqayisələr, digər ucunda isə yaradıcı müqayisələr durur. Bu müqayisə kriteriyalar standart (adi) müqayisələrlə orijinal (yeni, lakin tamamilə gözlənilməz olmayan) müqayisələr arasında dəyişə bilər. Sonda onu vurğulamaq istədik ki, ingilis dilində müqayisələri (similes) birləşmələr və ya bağlayıcılar vasitəsi ilə obrazın çatdırılması mümkündürsə, metaforun tərcüməsi zamanı uyğun olan ekvivalenti daha diqqətlə seçmək lazımdır. Bəzən ilkin variantın əsasında duran mənadan uzaqlaşaraq ifadənin metafora dərəcəsinə daha da qüvvətləndirmək mümkündür. Bunun üçün daha çox sintaktik deyil, məntiqi ekvivalentlərin axtarışına diqqət yetirmək lazımdır. Beləliklə, aparılan araşdırmanın nəticəsi tərcümə zamanı praktik əhəmiyyət kəsb edərək, metafor və müqayisə kimi obrazlı ifadələrin bir dildən digər dilə keçməsi prosesində adekvat şəkildə istifadə olunma bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Collins H.C. English grammar. Harper Collins Publ., 1998, pp.486 .
2. Black M.S."A Cognitive Approach to Translating Metaphors". Longman, 1962.
3. Bredin H.T. Models and Metaphors: Cornell University Press, 1998.
4. Fromilhague C.D. Literature and Literary Criticism. Tehran press,1995.
5. Gibbs R.W. Les Figures de Style. Paris: Nathan, 1994.
6. Newmark P.M. Principles and Methodology of Translation. Tehran, 1988.
7. Newmark P.M. Approaches to Translation. London, 1988.
8. Shaw H. Animal Farm, Tehran: Raooof Publication, 1972.
9. Richards I.A. Literature 1. New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1965.

РЕЗЮМЕ

МЕТАФОРА И СРАВНЕНИЕ (SIMILES) В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ: ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ СХОДСТВА И РАЗЛИЧИЯ

Насирли А.А.

Ключевые слова: *метафора, ассоциативное сходство, сравнение, когнитивная метафора, нереальное сравнение, усиление образности*

В статье анализируются функциональные сходства и различия таких средств выразительности, как метафора и сравнение. Указаны особенности их использования в английском языке. Цель этой статьи – вернуться к ключевому вопросу о характере взаимосвязи между метафорой и сравнением, но с двумя целями: уточнить, что такое сравнение и какова его эффективность. В исследовании также определены критерии классификации и определения возможных границ между ними. Обоснована необходимость всестороннего изучения этого вопроса. Основное внимание уделяется процедуре определения методов дифференциации, поскольку это наиболее проблематичный фактор в процессе обучения и обучения.

SUMMARY
METAPHOR AND SIMILES IN THE ENGLISH LANGUAGE:
FUNCTIONAL SIMILARITIES AND DIFFERENCES

Nasirli A.A.

Key words: *metaphor, associative similarity, comparison, cognitive metaphor, unreal comparison, enhancement of imagery*

In the scientific article, functional similarities and differences of such means of expressiveness as metaphors and similes are analyzed. Specific features of their use in the English language are indicated. The purpose of this article is to return to the key question about the nature of the relationship between metaphor and simile, but with two purposes: to clarify what is the comparison (simile); and what is its effectiveness. The study also identifies the criteria for classification and determination, the possible boundaries between them. The need for a comprehensive study of this issue is substantiated. The focus is on the procedure for identifying methods of differentiation, since this is the most problematic factor in learning and teaching process.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	06.04.2018
	Son variant	28.09.2018